

УДК 37.018.1(510)

Організаційні аспекти системи педагогічного та соціального піклування про дітей-сиріт в КНР

Любов Калашник,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут вищої освіти НАПН України, Київ

Аспекти китайського досвіду

Сьогодні за офіційною статистикою в Україні загальна кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, складає 103 679 осіб [5]. Слід зазначити, що це число лише дуже приблизно відображає реалії життя, оскільки безпритульні діти, діти вулиць, діти, що перебувають у диспансерах, установах кримінально-виконавчої служби України і т. і., не враховані у цій цифрі. Також не ведеться облік дітей — соціальних сиріт, кількість яких збільшується в геометричній прогресії внаслідок заробітчанства батьків (особливо гостро ця проблема стоїть в західних регіонах країни).

Законодавство України гарантує цілу низку пільг та допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Разом з тим, сирітство як явище продовжує поширюватися. Виходячи із економічних реалій, кількість українських сімей, які мають можливість усиновити чи встановити опіку над дітьми-сиротами чи дітьми, позбавленими батьківського піклування, зменшується, а відповідно збільшується частка тих дітей, які потрапляють у заклади соціального захисту. Найбільш прикорм є те, що діти сиротіють при живих батьках, а допомога цим дітям з боку держави в основному зводиться до декларування збільшення соціальних виплат, збільшення фінансування на їх опікування та надання їм більш широкого

пакету пільг та гарантій, але на практиці упирається в проблему недофінансування як на місцевому, так і на загальнодержавному рівнях, відсутності квот на робочих місцях для випускників дитячих будинків, упередженості з боку роботодавців та пересічних мешканців країни тощо.

Китай — одна із країн світу, яка грає величезну роль у сучасних регіональних і глобальних процесах, і, у той же час, це й одна з найдавніших цивілізацій світу. Знаходячись більшість історичного терміну в культурній та політичній ізоляції від зовнішнього світу, Китай вибудував власну систему життя, світосприйняття, людських та державних цінностей. У двадцятому сторіччі ця країна здивувала весь світ, коли за 20 неповних років перетворилася з бідної закомплексованої держави на одну з найзаможніших країн світу, що оперує мільярдними активами, є повноправним членом багатьох міжнародних організацій. На сьогоднішній день КНР також є стратегічним партнером України в багатьох галузях

Вивченням історії суспільного, в тому числі дитячого, піклування в Росії, його теорією, організацією та практикою, історією благодійності та соціального захисту дитинства в різний час займалися такі вчені, як Л.В. Бадя, В.В. Беляков, А. Горцева, В. Гоген, Є. Максимова, М.В. Фірсов, Є.І. Холостова, А. Хайрулліна. В 1990-і

роки з'явилися наукові дослідження та публікації, де розглядаються проблеми виховання та розвитку дітей-сиріт: організація системи професійної освіти, подолання труднощів соціалізації, професійного та особистісного самовизначення (Л.В. Байбородова, Л.Г. Жедунова, В.І. Клівер, Л.І. Кочкіна, О.М. Посисоев, М.І. Рожков); заходи соціальної адаптації (В.І. Каверіна, Б.А. Куган, Ю.В. Яблоновська); реабілітації (А.В. Гордєєва, В.В. Морозов); корекції (А. Ярулов); організація діяльності інтернатних установ (Н.П. Іванова, В.В. Беляков, Є.В. Виноградова, І.А. Горчакова, Е. Худенко). У роботах І.М. Андрєєвої, Б.М. Лазарева, Н.Ф. Плясової, Л.К. Сидорової, Г.В. Сім'ї, Г.І. Танечної, та інших представлений досвід роботи установ для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, в інших країнах. Неодноразово окремі питання організації системи державного піклування про дітей-сиріт в Україні підіймалися в доповідях уповноваженої ВР України з питань захисту прав людини Карпачової Н.І., заступника голови державної кримінально-виконавчої служби України Калашник Н.Г., інших посадових осіб.

Питання організації роботи дитячих будинків, взаємодія органів влади та установ для дітей-сиріт в КНР є предметом дослідження таких китайських науковців та практиків, як Лі Цзєгао, Пі Айчін, Мей Сінлін, Го Ліцзюнь тощо. Основна увага в їх роботах приділяється питанням розширення повноважень та обов'язків органів місцевого самоврядування (народних урядів) та залученню іноземного досвіду організації освітньо-виробничого процесу в сиротинцях. На жаль, нами не знайдено робіт вітчизняних науковців, теоретиків та практиків, які б приділяли увагу проблемі сирітства саме в КНР.

Мета статті — надати аналіз існуючій системі організації системи соціального піклування про дітей-сиріт, зокрема утриманців дитячих будинків, з боку органів державної влади та місцевого самоврядування КНР.

Меті підпорядковані конкретні **завдання** дослідження:

- порівняти особливості сприймання феномена сирітства українською та китайською наукою та практикою;
- простежити вертикаль системи державного піклування, зокрема фінансової підтримки, про дітей-сиріт в Китаї;
- визначити перспективні напрямки використання позитивного досвіду КНР в організації системи піклування про дітей-сиріт в Україні.

Внаслідок самотності історичного розвитку як в Україні, так і в КНР, суспільна думка по-різному сприймає феномен сирітства, погоджуючись, однак, у головному: сирітство є соціальним злом і суспільство повинне боротися з ним усіма доступними засобами. Українці традиційно вважають сиріт особливою категорією населення. Основний лейтмотив ставлення суспільства до дітей-сиріт в Україні — жаль. Китайці, навпаки, підкреслено індиферентно ставляться до дітей-сиріт, підкреслюючи, що вони не є окремою категорією населення, мають такі самі можливості і соціальні гарантії та не потребують зайвої уваги з боку держави та соціуму. Вживаючи поняття «дитина-сирота» в офіційній документації, Україна та Китай розуміють під цим терміном досить різні реалії. Слід зазначити, що офіційно статус сироти є визнаним в обох державах, але в Українському законодавстві він є більш широким, ніж в китайському, де офіційно сиротою визнаються лише діти, батькі яких померли

Оснним органом державної влади, у веденні якого знаходяться дитячі будинки і установи інтернатного типу для дітей-сиріт (дитячі села, інтернати для дітей з особливими потребами, державні дитячі будинки), є **Міністерство цивільних справ КНР** (Міністерство цивільного адміністрування), яке відноситься до структури Державної Ради КНР. У структурі Міністерства цивільних справ діє Департамент у справах неповнолітніх, який, зокрема, опікується питаннями, які пов'язані з організацією системи держав-

ного піклування про дітей-сиріт. Департаменти у справах неповнолітніх є в системі органів центральної влади усіх без винятку адміністративних одиниць КНР будь-якого рівня і в їх діяльності прослідковується чітка вертикаль, яка також відображена в системі державного фінансування закладів інтернатного типу для дітей-сиріт (рис. 1).

Дитячі будинки, інтернатні заклади та дитячі селища в КНР є тільки державної форми власності. В країні не існує приватних чи сімейних дитячих будинків. Усі заклади для дітей-сиріт фінансуються виключно з державного бюджету країни, який виділяє кошти через профільний департамент Міністерства цивільних справ,

а той розподіляє гроші на більш низькі рівні. Місцеві бюджети не зобов'язані надавати фінансову допомогу дитячим закладам, які знаходяться на їх території, але у форс-мажорних обставинах (природні катаклізми) повинні власним коштом відновити інфраструктуру та будівлі сиротинці, а гроші за виконані роботи їм повертає Міністерство цивільних справ з бюджету наступного року. Також фінансова та будь-яка інша допомога (будівництво, купівля обладнання тощо) може бути здійснена з місцевого бюджету за згодою сторін та погодженням з Департаментом у справах неповнолітніх відповідного адміністративного рівня та затверджена на засіданні Народного уряду адміністра-

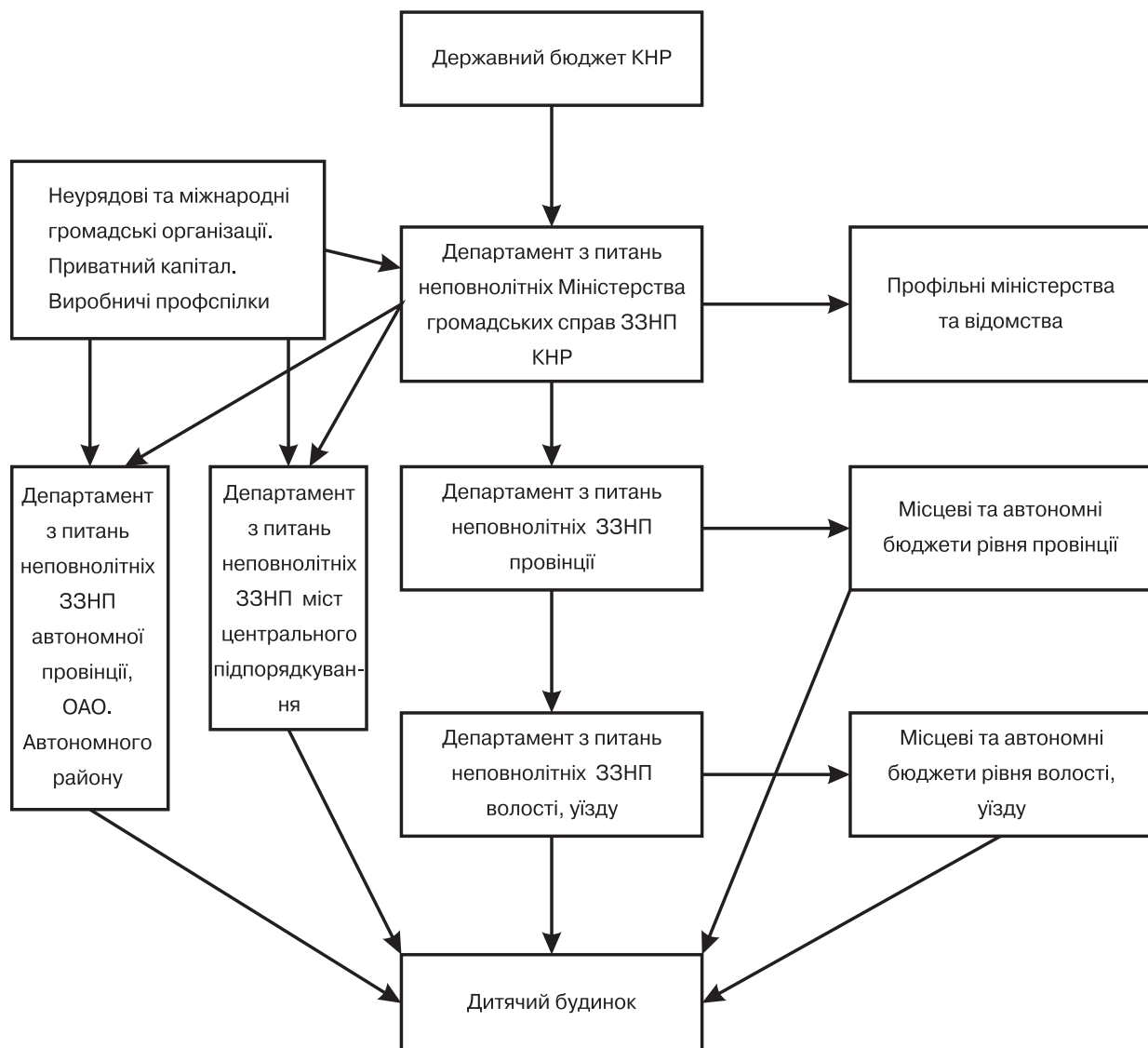

Рис. 1. Система фінансування дитячих будинків і інших закладів інтернатного типу в КНР

тивної одиниці (в такому разі гроші у місцевий бюджет не повертаються. Але це сприяє залученню до провінції /уїзду /волості інвестиційних програм з боку держави) [2].

Небюджетні та неурядові організації, приватний капітал, міжнародні та іноземні фонди також можуть надавати допомогу дитячим закладам в КНР, але законодавство виключає можливість допомагати грошами конкретним дитячим будинкам. Гроші можуть бути перераховані на спеціальний рахунок Комітету у справах неповнолітніх КНР (з 2005 р. — рівня провінції) задля недопущення дисбалансу у матеріальному забезпеченні дитячих будинків в країні. Виняток складає лише допомога обладнанням для сільськогосподарських комун та професійних майстерень у дитя-

чих будинках, але це проводиться лише у рамках заключення контрактів на виробництво певних товарів силами вихованців між Департаментом та організаціями, фірмами тощо [4].

Департамент у справах неповнолітніх у особі Міністерства цивільних справ КНР щільно співпрацює з іншими міністерствами та відомствами КНР, які входять до складу управлінської вертикалі в країні. Але гроші за послуги, які надають інші міністерства та відомства за зверненням Міністерства цивільних справ, відшкодовуються їм з бюджету Міністерства цивільних справ (таблиця).

В веденні Управління в'язницями як функціонального органу Міністерства юстиції КНР знаходяться два види установ для неповнолітніх: виправна колонія та виправний центр.

Основні функції щодо дітей-утриманців закладів інтернатного типу інших міністерств та відомств КНР

№ п\п	Назва міністерства	Основні функції
1	Міністерство закордонних справ	Контроль та емоційно-методичний супровід родин іноземців, які всиновили дітей-сиріт з КНР; організація діяльності «Асоціації прийомних батьків китайських дітей», організація заходів щодо пропаганди китайської культури серед дітей, які були всиновлені за кордон.
2	Держкомітет у справах планового дітонародження	Пропаганда державних програм щодо скорочення народжуваності; юридичне оформлення добровільних угод з державою про те, що родина не буде мати дітей
3	Міністерство охорони здоров'я	Організація медичного супроводу дітей у дитячих будинках та інших закладах інтернатного типу
4	Міністерство комерції	Організація та контроль дотримання квот щодо прийому на роботу дітей-випускників дитячих будинків в приватні комерційні структури
5	Міністерство сільського господарства	Організація державних квот на продукцію сільського господарства для сільськогосподарських дитячих комун
6	Міністерство культури	Організація системи навчання народним промислам та організація державних квот на продукцію дитячих будинків та дитячих селищ; пропаганда позитивного образу дитини-сироти як повноцінного члена китайського суспільства засобами ЗМІ, кіно, літератури тощо
7	Міністерство трудових ресурсів і соціального забезпечення	Організація та контроль дотримання квот на працевлаштування дітей-випускників дитячих будинків в державні структури
8	Народна поліція	Контроль за населенням щодо попередження випадків «підкидування» дитини; пошук родин «підкинутих» дітей; контроль за «групами ризику»; контроль та супровід родин, які мають усиновлених та прийомних дітей.

№ п\п	Назва міністерства	Основні функції
9	Держкомітет у справах національностей	Сприяння організації дитячих будинків та дитячих селищ за національним принципом у місцях компактного проживання представників малих національностей; недопущення випадків дискримінації за національним принципом в діяльності державних сиротинців; організація адресної фінансової допомоги дитячим будинкам, де утримуються діти-сироти — представники малих національностей; пропаганда ідеї усиновлення дітей-сиріт — представників малої національності представниками цієї ж національності; сприяння організації системи викладання в дитячих будинках мовою малих національностей, вивчення народних промислів, традицій тощо.
10	Міністерство промисловості та інформатизації	Інформаційний та професійно-навчальний супровід системи проф. освіти в дитячих промислових комунах та експериментальних виробництвах
11	Міністерство освіти	Організація системи освіти та виховання в дитячих будинках та інших закладах інтернатного типу; контроль та супровід родин, які мають усиновлених та прийомних дітей
12	Міністерство юстиції	Організація системи утримання та ресоціалізації дітей-сиріт, які перебувають у конфлікті з законом; організація правового супроводу дитини-вихованця дитячого будинку (забезпечення необхідною документацією); контроль дотримання прав людини і громадянина, недопущення випадків дискримінації за принципом походження

Виправна колонія для неповнолітніх (до 18 років) засуджених — це місце перебування неповнолітніх, засуджених народним судом до тюремного ув'язнення на певний строк, довічного позбавлення волі і смертної кари з відстрочкою виконання вироку на 2 роки. Для неповнолітніх засуджених встановлено, що півдня вони навчаються, півдня працюють, при цьому час для сну повинен бути не менше 9 годин на добу. Не допускається залучення неповнолітніх засуджених до важкої фізичної праці, а також до роботи, що шкодить їхньому здоров'ю. Засудженому надається можливість для щоденних культурно-спортивних занять [8].

Виправний центр для неповнолітніх. В 1980 р. у Китаї вперше були випробувані навчально-трудова школи (які згодом переросли у виправні центри для неповнолітніх). В 1980 р. було створено 100 таких шкіл зі штатом 3 тис. учителів, розрахованих на 6 тис. учнів. Крім рішення суду, напрямок у таку школу дає домовий комітет сусідів за власною ініціативою, за поданням директора загальноосвітньої школи, за заявою сусідів або батьків. Головне завдання Школи —

трансформація учня (перетворення його з поганого в гарного). Ця реабілітація — досить тривалий процес строком в 2-3 роки (на розсуд адміністрації школи). У цій же школі проходять короткий курс навчання й батьки та вихователі (їх готують продовжувати виховання важкого підлітка в правильному напрямку після повернення того додому чи в освітній заклад). Джерело фінансування зазначених шкіл — праця підлітків плюс внески батьків.

Слід зазначити, що в Китаї досить високий відсоток утриманців як виховних колоній, так в виховних центрів, — це соціальні сироти, неповнолітні жебраки з невизначеним статусом (вони фактично не мають родини, але юридично ще не отримали статусу дитини-сироти, не повернуті у власні родини або передані на усиновлення). Відсоток дітей-сиріт серед утриманців цих закладів не перевищує 1,5 % [1; 39].

Міністерство освіти КНР за вимогами та зверненням Міністерства цивільних справ КНР забезпечує штат працівників для організації процесу освіти та виховання в дитячих будинках та дитячих селищах. В країні не існує досить навчальних

закладів, чи хоча б спеціалізації педагогів, які планують працювати з цією категорією дітей (це обумовлено специфікою сприйняття сиріт китайським суспільством). Але випускники педагогічних та технічних вишів, які добровільно подають заявки на роботу в дитячих будинках чи дитячих селищах і відпрацюють там 3 роки (особливо в економічно відсталих та важкодоступних районах), мають прерогативи у виборі подальшого місця роботи.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що:

— внаслідок особливостей адміністративного розподілу країни система органів державного управління Китаю, з одного боку, має більш розвинуту структуру, але з іншого — більш чітку, ніж в Україні, структуру, яка закріплена Конституцією країни. Це також знаходить своє відображення в організації системи державного піклування про дітей-сиріт в КНР;

— функції піклування про дітей-сиріт в Україні законодавчо 100 % бере на себе держава. Але в країні не існує структури, яка б опікувалася усіма питаннями, які пов'язані з утриманням та подальшим супроводом дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Відповідні положення є в статутах та нормативних документах майже усіх міністерств та відомств України, внаслідок чого державні зусилля та гроші є розпорощеними між структурами, майже неконтрольованими та такими, що піддаються нецільовому використанню.

— у свою чергу КНР досить корисним вважає досвід України в питаннях організації превентивних заходів та форм роботи з населенням щодо профілактики відмов від дітей; організації альтернативних форм утримання дітей-сиріт (дитячі будинки сімейного типу, патронат); реформування національного законодавства та національної системи організації піклування про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у відповідності до міжнародних норм; підготовки фахівців для системи державного піклування про дітей-сиріт та дітей, поз-

бавлених батьківського піклування, зокрема соціальних психологів та соціальних педагогів; залучення приватного капіталу до фінансової допомоги дітям-сиротам.

Запропонований у статті матеріал може стати у нагоді при подальшій розробці проблем з порівняльної педагогіки, порівняльної соціології, викладені дисциплін з загальної педагогіки, історії педагогіки, розробці проблем реформування вітчизняної системи піклування про окремі категорії населення, складення рекомендації щодо організації практичної діяльності дитячих будинків, служб соціального захисту населення, органів місцевого самоврядування тощо.

Література

1. Бергер, Я. Права человека в Китае: всеобщность и специфика / Я. Бергер // Проблемы Дальнего Востока. — 1993. — № 3. — С. 35-39.
2. Закон КНР об образовании [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.asia-business.ru/law/law3/education/>
3. Закон КНР о браке [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://chinalawinfo.ru/civil_law/law_marriage_ch3
4. Материал пресс-канцелярии Госсовета КНР. Прогресс Китая в защите прав человека [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.abirus.ru/content/564/623/627/719/11285.html>
5. Сайт новин Верховної ради України [Електронний ресурс] — Режим доступу: portal.rada.gov.ua
6. Li F., Zhang H. «Project Hope» brings hope to younger generation // China Today. — 2009. — June. — p. 11-19.
7. 阎国栋 (编著)。中国文化概观 — 南开 — 2000. — 678 p.
8. 火华子。我们如何做父母。 — 鞍山, 2002. — 215 p.
9. 王车华。我们是这样教孩子的? — 北京, 2002. — 400 p.

02.12.2011